

magma

PAMFLETT • 3/2015

Björn Sundell

**DEN OBLIGATORISKA
SVENSKAN – FÖR OCH EMOT**

DEN OBLIGATORISKA SVENSKAN – FÖR OCH EMOT

Frågan om den obligatoriska skolsvenskan har debatterats upprepade gånger sedan den infördes år 1968. Argumenten för och emot har däremot inte förändrats speciellt mycket, om alls. I den här pamfletten går författaren igenom de vanligaste argumenten för och emot obligatoriet på ett förutsättningslöst sätt. Här behandlas också en del andra argument som berör svenskundervisningen. Pamfletten avslutas med en komprimerad lista där argumenten ställs mot varandra.

TANKESMEDJAN MAGMA

Magma är en partipolitiskt obunden tankesmedja som strävar efter att identifiera, analysera och bilda opinion kring frågor med relevans för svenskan och tvåspråkigheten i Finland.

Med fokus på frågor som berör aktuella samhällsprocesser, minoriteter och mångfald genomför Magma utredningar, konsekvensbedömningar, opinionsmätningar och riskanalyser. Utredningarna presenteras i sin helhet på Magmas webbplats, www.magma.fi.

På Magmas webbplats finns också kolumner, artiklar och debatt. Magma ingår i de liberala europeiska tankesmedjornas nätverk ELF, European Liberal Forum.

Den obligatoriska svenskan – för och emot

Utgivare: Tankesmedjan Magma

www.magma.fi

Magma-pamflett 3 · 2015

Tryck: Whyprint

Form och layout: Magnus Lindström

Omslagsbild: Wilfred Hildonen

ISBN: 978-952-5864-60-1 (print)

ISBN: 978-952-5864-62-5 (online)

Magma-pamflett:

ISSN : 2342-7876 (print)

ISSN : 2342-7884 (online)

Björn Sundell

**Den obligatoriska
svenskan – för
och emot**

Riksdagen röstade i början av mars 2015 med stor majoritet för att behålla den obligatoriska skolsvenskan, 134 röster mot 48. Det betyder dock inte att saken är slutligt avgjord så länge som en stor del av folkopinionen är kritisk. Det nya regeringsprogrammet från försommaren 2015 ”värnar om ett tvåspråkigt Finland”, men nämner inte frågan om obligatorisk svenska. Regeringsprogrammet möjliggör ett försök på regional nivå med utvidgat språkval i enlighet med den kläm som riksdagen antagit.

Syftet med den här pamfletten är att betrakta några vanliga argument för och emot obligatoriet på ett förutsättningslöst sätt. Här behandlas också andra argument som berör svenskundervisningen.

Nästan tre fjärdedelar av finska folket anser att svensk-an borde vara ett frivilligt ämne i skolan, enligt en enkät från Åbo Akademi i december 2014. Samma opinionsmätning visar att en klar majoritet, två tredjedelar, anser att det svenska språket är en viktig del av det finländska samhället. Enkäten pekar på två motsättningar. För det första är den obligatoriska svenskan illa omtyckt samtidigt som det finns ett starkt stöd för att Finland har två nationalspråk i enlighet med grundlagen. För det andra finns det en klyfta mellan folkopinionen och de folkvalda som bidrar till att frågan förblir aktuell också framöver.

Frågan om skolsvenskan har debatterats upprepade gånger sedan grundskolereformen år 1968 som innebar att alla skulle lära sig lite svenska. Sedan dess har antalet lärotimmar minskat och den obligatoriska studentsvenskan har avskaffats, men debatten har fortsatt.

Som den här pamfletten visar

är många av argumenten för och emot samma som för nästan 50 år sedan. Har debatten stampat på stället i ett halvsekel? Det verkar faktiskt så.

Pasi Saukkonen konstaterade i sin rapport för Magma *”Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää”*, som utkom 2011, att den obligatoriska svenskan utgör den mest konfliktladdade språkfrågan i vårt land. Han visade också att debattörerna på finsk- och svenskspråkigt håll talar förbi varandra. Ofta tar man inte fasta på motpartens argument, utan svarar på frågor som den andra inte har ställt. På bägge sidor argumenterar man utgående från sin egen agenda.

Skyttegravarna grävdes för 50 år sedan – eller ännu tidigare – och de är lika djupa än i dag.

Den här pamfletten lyfter fram några av de oftast återkommande värdeladdade argumenten som den ”obligatoriska svenskan” förespråkare och ”tvångs-svenskans” motståndare brukar lägga fram och betraktar dem ur olika synvinklar.

”Svenskan behövs i arbetslivet”

Att svenskan är nyttig i arbetslivet är ett av förespråkarnas viktigaste argument. I många fall stämmer det. I de tvåspråkiga delarna av Finland är svenskan nyttig i serviceyrken och i kommunens tjänst. Vissa statliga tjänster förutsätter kunskaper i svenska, det som ofta kallas ”tjänstemannasvenskan”. Magmas utredning *”Affärer eller business”* visade för några år sedan att svenskan fortfarande används flitigt i handeln inom Norden trots engelskans frammarsch.

För svenskan talar också det faktum att det är lättare för svenskkunniga finländare att få jobb i såväl Sverige som Norge. Det växande arktiska samarbetet och bristen på arbetskraft i Norge har gjort den norska arbetsmarknaden lockande för dem som kan kommunicera. De försämrade språkkunskaperna torde vara en central orsak till att antalet finländska unga som ansöker om jobb i

Norden via Nordjobb har minskat med nästan hälften sedan början av 2000-talet – detta trots en växande arbetslöshet i hemlandet.

Den obligatoriska svenskans motståndare poängterar helt riktigt att alla finländare inte kommer att behöva svenska. I stora delar av Finland behövs svenskan sällan eller aldrig. I finskspråkiga trakter minskar motivationen att lära sig svenska dessutom av att invånarna sällan stöter på svenskspråkiga finländare eller turister. Om barnen sällan möter en svensktalande och föräldrarna inte heller gör det, är motivationen att läsa svenska låg både i skolan och i hemmet. I de östra delarna av landet kunde ryskan vara ett bättre trumfkort på arbetsmarknaden än svenskan. Bristen på ryskkunniga är dessutom skriande i vårt land.

Riksdagen beslöt vid omröstningen i mars genomföra en utredning av möjligheterna till regionala experiment med alternativa språk. I praktiken skulle alternativet antagligen innebära ryska i östra Finland. I skrivande stund är ut-

redningsuppdraget inte helt klart formulerat.

Finlands näringsliv EK publicerade år 2010 en utbildnings- och arbetskraftspolitisk linjedragning om språkbehovet i näringslivet. EK konstaterade då att det andra inhemska språket borde vara frivilligt i grundutbildningen. Motiveringen var, enligt EK, behovet att bredda befolkningens och arbetskraftens språkkunskaper i en tid av globalisering. År 2013 justerade EK sitt uttalande och anser nu att båda inhemska språken bör vara obligatoriska. Orsaken till den förändrade inställningen sägs vara de senaste årens statistik som visar att språkkunskaperna över lag har försämrats kraftigt. EK anser nu att språkinläringen i skolan borde börja så tidigt som möjligt, att antalet valbara frivilliga språk bör utökas och att arbetslivet förutsätter bättre kunskaper i svenska än vad fallet är i dag.

Argumentationen kring arbetsmarknadens behov väcker många nya frågor. Vet man var man vill bo i framtiden? Var ligger gränsen

för hur många språk vi kan lära oss i unga år? Och, kanske allra viktigast, varför tycks det råda en negativ inställning i vårt land till alla andra språk utom modersmålet och engelskan?

”Språkkunskaperna har försämrats i Finland”

Det här är egentligen inget påstående, utan ett faktum. Det används av både förespråkare och motståndare och leder då till vitt skilda slutsatser, vilket är typiskt i den färgstarka och ibland aggressiva debatten om skolsvenskan. Fakta används för att stödja egna åsikter.

Obligatoriets förespråkare ser de försämrade språkkunskaperna som ett bevis på behovet av uppryckning vad gäller språkundervisningen: Det gäller att lära sig flera språk bättre och att göra språkundervisningen mer motiverande. Obligatoriets motståndare ser den obligatoriska svenskan som ett hinder för inlärnigen av övriga språk. Svenskan tar för mycket utrymme.

Sedan fortsätter diskussionen på bägge sidor utan att man finner en gemensam linje.

De flesta unga lär sig engelska utan att anstränga sig, inte minst på grund av att man textar TV-programmen här hos oss och inte dubbar dem. Många finländare lever alltså i ett konstant engelskt språkbad, tack vare både TV och internet. Avigsidan är känslan av att engelskan räcker till i framtidens arbetsliv. Att så inte är fallet visar bland annat EK:s enkäter bland företagen som behöver språkkunnig personal.

Intresset för övriga språk har minskat rasande snabbt i Finland. Det kan bero både på engelskans dominans och på den ökande valfriheten i skolorna som lockar eleverna att välja ”lättare” ämnen i stället för ”jobbiga språk”. Studentexamensnämndens statistik visar att antalet anmälda till provet för kort eller lång lärokurs i franska halverades under perioden 2006 till 2014; från 3 249 till 1 585. För tyskan är siffrorna ännu mer dramatiska: de sjönk

från 6 818 till 2 536 på åtta år.

Intresset för att läsa frivilliga språk i gymnasiet har minskat avsevärt. Så läste 31 procent av gymnasisterna tyska år 2003 medan siffran var nere i 13 procent år 2013.

Även vad svenskan beträffar har trenden varit mycket negativ. De som skrev svenska i studentexamen minskade från 29 897 år 2006 till 17 509 år 2014. Sedan den obligatoriska studentsvenskan avskaffades år 2004 har intresset för svenskan alltså minskat – liksom intresset för språk över lag.

”Man klarar sig med engelska nuförtiden”

Det är inte bara i Finland som det vikande språkintresset inger oro. Franskan har förlorat sin starka position inom det europeiska samarbetet samtidigt som engelskan har stärkt sin i och med utvidgningen av EU. Språkkunskaperna i Europa likformas och utarmas. EU-kommissionen noterade för några år sedan i Eurobarometerns enkäter, som

genomfördes i alla medlemsländer, att framför allt kunskaperna i tyska och franska försämrades under perioden 2005-2012. Bristen på motivation att lära sig språk sägs vara en vanlig orsak till de försämrade kunskaperna, och här hör finländarna till de minst motiverade, enligt Eurobarometern.

EU-kommissionen betonar vikten av att vi européer lär oss flera språk både för umgänget över gränserna och för den internationella handelns skull. Eller som handelsmännen säger: Man kan köpa på engelska världen över, men man måste sälja på kundens eget språk.

EU har i några års tid rekommenderat att alla medborgare lär sig två språk utöver modersmålet.

”Slopa tvångssvenskan så finns det rum för andra språk”

Det här argumentet har förekommit i debatten i minst 40 år. Egentligen började diskussionen om elevernas kapa-

citet att lära sig språk redan inför grundskolereformen. I februari 1968 skrev lärarnas fackorgan *Opettajain lehti* att de som kräver två obligatoriska språk glömmet de praktiska realiteterna, bland annat elevernas förmåga att tillgodogöra sig många språk. Senare har argumentationen fortsatt och nådde en ny topp under riksdagsdebatten 1990, då termen *”pakkoruotsi”* snabbt blev ett begrepp i motståndsläret.

Frågan om elevernas kapacitet och uppfattningen att en obligatorisk svenska utesluter andra alternativ, såsom andra språk eller andra ämnen, har sedan använts i många sammanhang, t.ex. i riksdagsledamot Jussi Niinistö's blogg i februari 2015: *”Svenskundervisningen stjäl tid av studier i internationellt sett viktigare språk”*.

Argumentationen är intressant eftersom den är delvis sann, delvis missvisande. Det är sant att läroplaner aldrig kan innehålla allt som kunde vara *”nyttigt”*. Elevernas tid i skolan är begränsad. Då uppstår oundvikligen val

mellan olika alternativ. Och, som Sampo Terho säger: *”Mångfalden ökar inte av att alla medborgare tvingas läsa ett och samma språk i stället för att välja mellan flera alternativ”*.

Det är också sant att vissa elever har lättare för språk än andra.

Men tänker man utanför skolan finns det inget som tyder på att språkinlärning är ett nollsummespel, alltså att inlärningen av språk A utesluter inlärning av språk B. Erfarenheter från flerspråkiga regioner och familjer visar att barn som börjar lära sig språk i unga år lär sig tala och skilja mellan många språk. Så är fallet i länder med två eller flera officiella och obligatoriska språk, som Belgien, Irland och Luxemburg. I det flerspråkiga Schweiz är ett av de övriga tre nationalspråken obligatoriskt, förutom modersmålet.

Besläktade språk stöder dessutom varandra i inlärningsprocessen, som bland annat professor Jasone Cenoz långvariga forskning kring flerspråkighet visar. Det viktiga är att språkundervisningen

inleds så tidigt som möjligt och att den känns motiverande. Det finns ingen klar gräns för hur många språk vi kan lära oss om vi börjar tidigt.

Problemet är att drygt 200 kommuner erbjuder bara ett minimiutbud av språk i skolundervisningen. Här har språkintresserade elever inga möjligheter att välja någonting utöver det som lagen och läroplanen kräver. Kommunernas val och ekonomiska resurser bidrar alltså till att försämra nationens språkkunskaper.

Till stor del ligger problemet ändå i motivationen. Det är helt enkelt inte inne att lära sig språk som kräver ansträngning, alltså andra språk än modersmål och engelska. Obligatoriets motståndare poängterar dessutom att "tvångssvenskan" bidrar till att minska intresset för både svenska och språk i allmänhet – tvånget skapar ett psykologiskt motstånd.

Behovet av motivation används som ett slagträ i debatten av både obligatoriets förespråkare och motståndare.

"Varför behålla tvånget när de flesta elever ändå inte lär sig svenska?"

Det är ett faktum att dagens obligatoriska undervisning i svenska leder till svaga färdigheter som inte motsvarar läroplanens ambitioner eller de kunskaper som kan behövas i arbetslivet. Det antyder Finlands näringsliv EK:s rekommendationer och det visar mätningar av färdighetsnivåerna efter avslutad skolgång. Studentexamensnämnden presenterade år 2013 en rapport som visade att närmare 70 procent av studenterna inte uppnår den eftersträlvade nivån i svenska. I engelska är motsvarande andel svaga resultat under 30 procent.

Professor Åsa Palviainen vid Jyväskylä universitet skriver i sin rapport för Magma "*Frivillig svenska?*" att **"över hälften av universitetsstudenterna och tre fjärdedelar av yrkeshögskolestudenterna hade kunskaper som är lägre än de nöjaktiga kunskaper som krävs av**

offentligt anställda, när de påbörjade högskolekursen.”

Den obligatoriska undervisningen leder alltså till skrala kunskaper i svenska, något som sätter press på universitet, högskolor och yrkeshögskolor att arrangera extra språkundervisning.

Varför då behålla ett tvång som inte leder till önskat resultat? Den här frågan har ställts allt oftare de senaste åren och är kanske ett av de starkaste argumenten som obligatoriets motståndare lägger fram. Om svenskan blev frivillig skulle de språkintresserade studera med större iver än nu och de andra befrias från ”oket”. Som resultat skulle fler unga finländare tala en bättre svenska i dag medan andra inte alls skulle behärska svenska.

Obligatoriets motståndare framhåller också att svenskundervisningen samtidigt skulle avdramatiseras när tvånget försvann. Svenskan kunde få en positivare image i samhället, ett argument som vi ska betrakta närmare lite senare.

Obligatoriets förespråkare drar

helt andra slutsatser. Att undervisningen i dag leder till svaga färdigheter beror på att den inleds alltför sent. I vissa tvåspråkiga regioner i Europa, såsom Sydtyrolen och Wales, inleds den obligatoriska undervisningen av det ”andra inhemska” i tidig ålder, i vissa fall i första klass, då eleverna är mottagligare för språk. Språkinläringen borde alltså tidigareläggas också i Finland och omfatta fler timmar. Som läget är i dag är antalet timmar betydligt lägre än då grundskolan infördes 1968.

Förespråkarna anser dessutom att även bristfälliga kunskaper är bättre än ingenting och kan vara till nytta senare i livet som en grund för fortsatta studier i vuxen ålder. Detta när medborgarna flyttar till nya trakter eller söker jobb där svenska behövs. Utan några som helst grundkunskaper är det svårare att lära sig språket i vuxen ålder.

Många av språkundervisningens kritiker anser att lektionerna är alltför teoretiska, vilket gör att eleverna tappar motivatio-

nen. Språklärarna värjer sig med att poängtera, att man under de senaste tio åren via olika utvecklingsprojekt har satsat på att göra undervisningen mer spännande och kommunikativ. Enligt lärarna är det låga antalet timmar för B-språkens del den största begränsningen för den som vill utveckla nya sätt att kombinera vardaglig kommunikation med mer krävande språkliga uttrycksformer. Långa pauser mellan språkkurserna försämrar dessutom inlärningen och leder till tidskrävande repetition.

Den nya läroplanen, som tas i bruk 2016, betonar förmågan att kommunicera och introducerar förmågan att tolka som en ny dimension i språkundervisningen. Tanken är att lära barnen strategier för hur man lär sig språk och hur man gör sig förstådd. Samtidigt tidigareläggs undervisningen i obligatorisk svenska med ett år. Dock ökar inte det totala antalet lärotimmar, vilket medför nackdelen att pauserna mellan kurserna blir ännu längre.

”Slopa tvångssvenskan så blir inställningen i samhället positivare”

Att en frivillig svenska skulle bana väg för språkfred och förbättra relationerna mellan språkgrupperna är ett mångårigt argument mot obligatoriet. Här stöder sig obligatoriets motståndare på opinionsmätningarna som visar att det uttryckligen är den obligatoriska svenska som väcker ont blod, inte svenska som sådan.

Trendmässigt har den kritiska inställningen till obligatorisk svenska stärkts de senaste tio åren enligt ett flertal opinionsmätningar. Samtidigt har den positiva inställningen till nationens tvåspråkighet minskat under samma tidsperiod. Den kritiska opinionen blir knappast positivare av att riksdagen nu röstat för ett fortsatt obligatorium. Det är alltså möjligt att ett införande av frivillig svenska skulle minska dramatiken och neutralisera frågan om svenska i samhället.

En säker prognos är dock svår att ge eftersom det egentligen inte

råder en *särskilt* negativ inställning till de svenskspråkiga eller den svenska kulturen. Den tidigare citerade opinionsmätningen från Åbo Akademi gav vid handen att hela 69 procent av finländarna anser att *”det vore beklagligt om det svenska språket och den svenska kulturen försvann från Finland”* (*”Olisi vahinko, jos ruotsin kieli ja kulttuuri häviäisivät Suomesta”*).

”Motståndarnas mål är att göra Finland enspråkigt finskt”

Vissa av obligatoriets förespråkare anser att motståndarnas målsättning på sikt är att avskaffa svenskan som nationalspråk. Diskussionen på webben antyder, att det finns de som vill göra Finland enspråkigt finskt. Den slutliga målsättningen skulle alltså vara att förändra grundlagen och dess garantier för tvåspråkigheten. Också Pasi Saukkonens rapport *”Mikä suomenruotsalaisissa ärsyttää”* visade att det alltså finns fennomaner som verkar enligt

maximen *”en nation – ett språk”*.

Alla opinionsmätningar hittills antyder dock att fennomanerna utgör en minoritet och att det inte finns någon stark opinion mot den grundlagstryggade tvåspråkigheten.

”Svenskan behövs i det nordiska samarbetet”

Efter Finlands inträde i Europeiska Unionen har uppmärksamheten kring det nordiska samarbetet minskat liksom den nordiska mediebevakningen. Svenskans motståndare säger att obligatoriet är ett hinder för internationaliseringen: Vi koncentrerar våra resurser på två små språk, finska och svenska, i stället för att blicka förbi Norden ut mot världen.

Förespråkarna betonar att den nordiska arbetsmarknaden fortsätter att erbjuda arbetstillfällen. De nordiska välfärdsamhällena har mycket att ge varandra och har en gemensam värdegrund. Det politiska samarbetet fortsätter och handelsutbytet är livligt. Små

länder kan dessutom samarbeta i ett jämlikt förhållande som förblir en utopi i relationerna mellan stora och små stater. Till den internationella politikens realiteter hör att lika barn leka bäst. De små är mer intresserade av de stora än tvärtom.

De nordiska länderna betraktas i dag av omvärlden som ett gemensamt och framgångsrikt block. De rankas högt i internationella jämförelser av välfärd, konkurrenskraft och jämlikhet. Internationaliseringen av Finland har alltså pågått i flera decennier utan att Nordens betydelse i praktiken har minskat. Men behövs just svenskan i det nordiska samarbetet? Här är folkopinionen rätt delad. Enligt enkäten från Åbo Akademi answer 60 procent av finländarna att *”kunskaper i svenska behövs för att skapa goda relationer till de andra nordiska länderna”*. 40 procent är av motsatt åsikt.

Sverige är en av Finlands viktigaste handelspartner. Megas utredning *”Affärer eller business”*, som citerades tidigare, bygger

på enkäter och intervjuer med representanter för 37 svenska och 27 finska moderbolag med nordisk verksamhet. Tillsammans sysselsätter företagen 57 000 anställda i Finland. En av konklusionerna i rapporten är att företagen i det finsk-svenska handelsutbytet använder svenska i 63 % av sin kommunikation med dotter- eller kundbolag. Engelska används i 34 % av fallen. Särskilt viktig är svenskan alltså i informella diskussioner och i umgänget vid sidan av själva affärsförhandlingarna. Att kunna svenska är inte alltid ett måste, men nog en klar fördel för dem som vill lyckas och avancera i det svensk-finska handelsutbytet.

Med tanke på Finlands geopolitiska läge mellan öst och väst bidrar den nordiska samhörigheten till vårt lands västliga förankring. I en tid då spänningen ökar mellan Ryssland och Västeuropa har språkkunskaperna en betydelse för Finlands konkreta samarbetsmöjligheter med de närmaste grannarna i väst. Det här gäller inte minst de eventuella planerna

på ett utbyggt försvarssamarbete med Sverige.

Inom nordiskt samarbete används både skandinaviska och engelska i dag, inte bara för att finskspråkiga vill det, utan för att danskar och svenskar ibland hellre talar engelska med varandra. I dag talar de flesta ungdomar en god engelska i alla nordiska länder. Det möjliggör diskussioner där parterna förstår varandra, alla använder samma engelska vokabulär och ingen har (eller tror sig ha) ett språkligt handikapp. Det finns en klar jämlikhetsdimension i detta. Sannolikt kommer engelska och skandinaviska språk i högre grad att användas parallellt i fortsättningen.

Slutsatsen blir att svenska inte är en förutsättning för att kunna delta i det nordiska samarbetet, men att språket ger fördelar åt den som kan det. I samarbetet mellan Finland och Sverige har finländare som kan svenska och svenskar som kan finska de bästa förutsättningarna att verka och förstå utvecklingen i grannlandet.

”Ordet ’pakkoruotsi’ är förvillande. Vem talar om ’pakkomatemiikka’?”

Ordet ”pakkoruotsi” lanserades i slutet av 1980-talet och slog igenom under en redogörelse för det skolpolitiska läget i riksdagen år 1990. På initiativ av undervisningsminister Riitta Uosukainen och samlingspartiets ordförande Erkki Pystynen riktades strålkastarljuset då på skolsvenskan. Medierna hakade snabbt på och ”pakollinen ruotsi” blev ”pakkoruotsi” i debatten, bland politiker och i folkmun. Den obligatoriska svenskan blev, direkt översatt, tvångssvenska.

På svenskt håll gav man sig in i propagandakriget genom att uppfinna positiva begrepp som ”nyttosvenska”, men de fungerar inte på finska, eftersom vägen från ”pakollinen” till ”pakko” är kort, medan vägen från ”pakollisuus” till ”hyöty” är lång. Och det vedertagna ordet ”pakollinen” ljuder oundvikligen hårdare än ”obligatorisk”. Myntandet av termen ”pak-

koruotsi” var ett skickligt PR-drag. På kort tid fick ett neutralt begrepp en negativ klang.

Obligatoriets förespråkare har ifrågasatt termen ”pakkoruotsi” genom att betona, att många andra ämnen i skolan är obligatoriska. Varför talar ingen om ”pakkomatemiikka” eller ”pakkobiologia”? Det här är en argumentation som har pågått i tjugo år som knappast leder vidare. Obligatoriets motståndare hänvisar till att begreppen inte är jämförbara. Det finns bara en matematik (med variationer av typ kort och lång) och det finns bara en biologi. De är universella ämnen, och man kan inte välja mellan matematik och matematik. Däremot finns det massor av olika språk som är varandras alternativ. Mer eller mindre frivilligt.

Begreppet ”pakkoruotsi” har säkert kommit för att stanna så länge obligatoriet finns kvar.

”Nationens tvåspråkighet är i vågskålen”

Förblir Finland ett tvåspråkigt land om den obligatoriska svenskan avskaffas? Det finns inget enkelt svar, eftersom grundlagen förblir oförändrad. Säkert är dock att tvåspråkigheten i praktiken förändras. Vissa regioner, särskilt vid kusten, fortsätter att vara tvåspråkiga, eftersom språkbehovet är uppenbart och därför lockar finskspråkiga elever att läsa svenska (och svenskspråkiga att läsa finska). Språket används och är ett krav på många arbetsplatser. Eventuellt kunde de båda inhemska språken rent av förbli obligatoriska i vissa kommuner eller regioner. Här skulle motiveringen inte bara vara att bägge språken behövs, utan också de internationella erfarenheter som visar att flerspråkiga regioner är framgångsrikare än enspråkiga i ekonomiskt hänseende. Sådana erfarenheter finns bland annat i Österbotten, spanska Katalonien och norditalienska Sydtyrolen. Också i ett

historiskt perspektiv gäller att delar av Finland i århundraden var flerspråkiga och framgångsrika, såsom Viborgstrakten före kriget.

Flerspråkighet banar väg för framgång. Den ständiga konfrontationen med andra språk tvingar människor ut ur sin bekvämlighetszon, vilket är utmanande.

Ifall obligatoriet avskaffas blir motivationen att läsa svenska frivilligt antagligen rätt låg i en stor del av Finland och beror i hög grad på om språkinläringen i framtiden kan "marknadsföras" som meningsfull. Skillnaderna mellan de enspråkiga och tvåspråkiga regionerna kan i viss mån påverka arbetskraftens rörlighet inom landet och skapa nya konflikter, då alla medborgare inte fyller språkkraven för vissa offentliga tjänster. Bristande jämlikhet kan också uppstå när välutbildade föräldrar sannolikt bättre kan motivera sina barn att göra språkval som gagnar dem i samhällslivet.

Också i dag är skillnaden stor mellan de delar av Finland som är mer eller mindre tvåspråkiga *de*

facto och de delar som inte är det på grund av dåliga inlärningsresultat, låg motivation och få språkmöten. Ett avskaffande av "tvångssvenskan" skulle öka skillnaderna.

"Finlands nationella identitet är finsk"

H ar Finland en tvåspråkig identitet i dag? Många av motståndarnas argument antyder motsatsen: "*Vi tog farväl av Sverige för över 200 år sedan*" och "*att tvinga främmande språk och kulturer på ett folk är kulturimperialism*", för att nämna några exempel.

Frågan om identitet är knepig, eftersom upplevelsen av nationell identitet är högst personlig. För de flesta finlandssvenskar utgör finskan och svenskan självklara komponenter i den nationella identiteten. På finskt håll är uppfattningen mer mångskiftande, och så har det varit de senaste hundra åren. Somliga anser att båda språken hör till den nationella identiteten. Andra ser Finland som ett finskt land där

det också bor invånare som talar svenska – vilket inte innebär att alla andra också måste göra det. Grundlagen och lagstiftningen definierar språkliga rättigheter, inte språklig identitet. Många av den obligatoriska svenskans kritiker motsätter sig starkt att obligatoriet kopplas ihop med en, som de ser det, främmande syn på nationell identitet.

I själva verket tangerar diskussionen om ”obligatorisk svenska” respektive ”tvångssvenska” starka känslor och olika identitetsuppfattningar hos finländarna. Just här är bristen på förståelse för motpartens argument och tankesätt särskilt stor. Obligatoriets kanske mest kraftfulla motståndare ser upprätthållandet av svenska som ett tecken på att Finland ännu inte frigjort sig från historiens barlast. Man hänvisar till historiska oförrätter under den svenska tiden; Sverige ses som en tidigare ockupationsmakt. Den negativa känslan stärks av att endast svenska ”duger” som nordiskt *lingua franca*, medan finskan i nordiska sam-

manhang är helt marginaliserad. Andra kritiker betraktar Finland som en nation med en särpräglad finsk identitet, avvikande från de övriga nordiska länderna i kulturellt hänseende. Bevarandet av ”tvångssvenskan” är då av ondo av skäl som ligger på djupet i den egna identitetsuppfattningen.

Kontrasten är stort till ”nyttosvenskans” förespråkare som anser att Finland till sin kultur, civilisation och sina institutioner är en del av Norden och ska så förbli, bland annat med svenskans hjälp. För dem utgör bägge nationalspråken en oundgänglig del av den nationella identiteten och båda språken hör till allmänbildningen.

Historieundervisningen i den finländska skolan ägnar ytterst lite tid åt den svenska tiden, som Janne Holmén visar i sin utredning för Magma om historieböckernas innehåll, *”Finlands okända historia”*. Detta kan vara en förklaring till diametralt olika uppfattningar om Sveriges roll i Finlands historia. En samstämmighet om språkens relation till den nationella identite-

ten kommer säkert inte att uppnås på länge med tanke på att klyftan har existerat i 150 år.

”Universiteten har redan nu svårigheter med behovet av utbildning i svenska”

De bristfälliga färdigheter som den nuvarande språkundervisningen ger innebär år för år en allt större utmaning för universitet och högskolor som tvingas ta ökat ansvar för språkundervisningen. Problemet med studerande som måste vänta på sina papper bara för att de inte klarat språkprovet skapar en friktion som i längden inte är politiskt acceptabel. Situationen är ohållbar och används som argument av såväl obligatoriets motståndare som av förespråkarna.

Motståndarna anser att man bör lindra behörighetskraven för offentliga tjänster så att färre tjänstemän måste behärska svenska. Ett vanligt krav är att det skulle räcka med en svenskkunig på varje avdelning. Om färre elever

läser svenska frivilligt, men lär sig språket bättre, finns det ändå tillräckligt med svenskkunniga tjänstemän, anser obligatoriets motståndare.

Svenskans förespråkare anser att en uppluckring av behörighetskraven skulle hota de rättigheter som grundlagen föreskriver, bland annat inom rättsväsendet och vården.

Universiteten, högskolorna och yrkeshögskolorna betonar att de inte kan ansvara för grundutbildningen i svenska, de ska ge studerandena kunskaper i fackterminologi. Ifall obligatoriet avskaffas måste basfärdigheterna inhämtas på annat håll.

En konsekvens av svenskans frivilliggörande kan bli en återgång till situationen före examenreformen 1980, då tjänstemannasvenskan inte hörde till universitetsexamen. Den som söker behörighet för en tjänst där svenska behövs skulle själv införskaffa den genom kurser och sedan avlägga ”statens språkprov”. Universiteten skulle ansvara för

deras språkliga kompetens som har baskunskaper i svenska.

Frågan om hur den högre utbildningen ska hantera svenskundervisningen är av central betydelse. Om obligatoriet avskaffas utan att den frågan beaktas, ställs universitet och högskolor inför ett svårt val. Var ska de ta resurserna för en storsatsning på svenskundervisning från grunden? Och om de inte ger denna grundutbildning, är de då beredda att utexaminera personer som i många fall saknar behörighet för de tjänster de utbildas för?

”Om skolsvenskan blir frivillig är den svenska servicen hotad”

Grundlagen och språklagen förutsätter att bägge språkgrupperna behandlas lika i samhället. På svenskspråkigt håll finns en utbredd oro för att språkgrupperna inte längre har samma förutsättningar inför domstol, i vården eller i kontakterna med myndigheter ifall den obligato-

riska svenskan avskaffas, eftersom bristerna redan nu är stora. Oron stärks av att det emellanåt höjs röster som hävdar att tvåspråkigheten blir dyr för landet.

Opinionsmätningar visar dock att det är den obligatoriska svenskan som i frågasätts av folket, inte tvåspråkigheten och inte grundlagen.

Finsk- och svenskspråkiga betalar skatt på lika villkor och har alltså rätt till det bemötande och de tjänster som lagen förutsätter.

En del av dem som vill avskaffa obligatoriet framkastar att *”de svenskspråkiga är tillräckligt många för att ta hand om sin egen vård och sina egna myndighetskontakter”*. Det här vore möjligt i teorin om den svenskspråkiga befolkningen var mer koncentrerad geografiskt. Men i vems intresse ligger ett så segregerat samhälle? Vi lever i ett land där medborgarna utbildas till att arbeta med uppgifter som de har de bästa förutsättningarna för, må det vara inom vård, export, kultur eller ingenjörskonst. Att de som hör till en

viss språkgrupp eller etnisk grupp främst skulle koncentrera sig på den egna gruppens angelägenheter skulle leda både till segregering och till en snedvriden fördelning av samhällets resurser.

Diskussionen om den obligatoriska svenskans framtid framställs ofta som ett ja/nej beslut: Antingen kvarstår den eller så avskaffas den. Men valet är mer komplicerat än så. Ifall obligatoriet avskaffas bör vissa åtgärder vidtas för att garantera rättigheter som grundlagen föreskriver, säkra det nordiska samarbetet och bemöta näringslivets behov. Det är viktigt att kommunerna i tillräcklig grad erbjuder svenska som frivilligt ämne även om undervisningsgrupperna skulle vara små. Likaså är det av stor betydelse att kraven på ”tjänstemannasvenskan” bevaras så att de svenskspråkiga inte hamnar i en klart sämre ställning i kontakterna med myndigheterna och inom exempelvis vården. Viktigt är också att aktivt främja intresset för Norden för att undvika att Finland isoleras. Finland bör upplevas som

ett nordiskt land av oss själva och av omvärlden, och här kan engelskan bara delvis ersätta svenskan.

Slutord

Som argumenten ovan visar finns det många välunderbyggda motiveringar för och emot den obligatoriska svenskans. Debatten har fortsatt i tiotal år utan att parterna närmast sig varandra.

Klart är att ett eventuellt avskaffande av obligatoriet får följder som måste beaktas innan det slutliga beslutet eventuellt fattas. Beslutet om skolsvenskan kan inte betraktas som ett enkelt ja/nej beslut. Ett avskaffande skulle påverka medborgarna på ett individuellt plan och medföra förändringar i nationens nuvarande tvåspråkighet.

Riksdagens beslut i mars 2015 att utreda möjligheterna till regionala experiment med ett annat språk än svenska kan innebära att diskussionen om språkkunskaper tar en ny vändning, åtminstone

för en tid. Om valet står mellan obligatorisk svenska och ryska försämras inte nationens sammantagna språkkunskaper. Däremot uppstår en situation då finländare i vissa regioner saknar behörighet för en del offentliga tjänster. Huruvida denna bristande jämlikhet på arbetsmarknaden kan uppvägas av kunskaperna i ryska måste utredas nog. Det här är en fråga som i första hand de finskspråkiga – inte de svenskspråkiga – bör ta ställning till.

Hur det än går med obligatoriet i framtiden måste åtgärder snabbt vidtas för att förbättra språkundervisningens rykte. Det vore viktigt att komma bort från uppfattningen att språk utgör en börda och att i högre grad fokusera på nyttan av språkfärdigheter. Det avtagande språkintresset är en europeisk trend som är särskilt skadlig i ett litet land som är beroende av omvärlden. Ett litet lands befolkning bör behärska många språk.

Björn Sundell

Ekon. mag. Björn Sundell verkade i sex år fram till maj 2015 som utredningsansvarig för Magma. Före det var han ledarskribent vid Hufvudstadsbladet. Numera är han fri publicist.

Den obligatoriska svenskan – för och emot i korthet

Debatten om den obligatoriska skolsvenskans vara eller inte vara har förts med de mest varierande argument. Magma kartläggning visar hur diametralt olika obligatoriets förespråkare (+) och motståndare (-) resonerar. Förteckningen nedan är en komprimerad sammanfattning där Magma inte tar ställning till argumenten. Ett allmänt konstaterande är att frågan avgörs av den finskspråkiga majoriteten. Konsekvenserna av vilket val man gör har sedan återverkningar för landets tvåspråkighet och för de svenskspråkiga.

+	-
<i>Svenskan nyttig i arbetslivet i kontakter med svenskar, nordbor</i>	<i>Svenskan behövs inte i stora delar av landet, finskan tillräcklig</i>
<i>Svenskan nödvändig i nordiskt umgänge</i>	<i>Engelska räcker i nordiskt samarbete</i>
<i>Svenskan en bro till kunskaper i fler språk</i>	<i>Svenskan ett hinder för att lära sig andra språk</i>
<i>Obligatoriet nödvändigt för utbredd språkinlärning</i>	<i>Tvånget minskar intresset för det svenska</i>
<i>Finländarna borde leva upp till målet i EU:s språkbarometer (två språk förutom modersmålet)</i>	<i>Människan har en begränsad förmåga att lära sig flera språk</i>

+	-
<i>Tidigarelägg undervisningen i svenska enligt modell från Sydtirolen, Baskien, Wales</i>	<i>Brist på motivation att lära sig språk som kräver ansträngning och känns onödiga</i>
<i>Obligatorisk svenska behövs för att klara akademiska behörighetskrav</i>	<i>Statens språkprov räcker för dem som söker sig till service-tjänster inom medicin och rättsväsende</i>
<i>Studentsvenskan ett varnande exempel. Dess popularitet har minskat efter att den blev frivillig (1/5 skriver)</i>	<i>Svenskan får en positivare image om den är frivillig</i>
<i>Obligatorisk svenska behövs för att trygga kunskaperna i det andra inhemska</i>	<i>Regionala lösningar räcker, då behöver inte alla lära sig, bara de som väljer svenska frivilligt</i>
<i>64 procent anser att svenskan behövs i Finland (Åbo Akademis mätning 12/2014)</i>	<i>Stödet för det svenska har sedan 2005 minskat med elva procentenheter (Taloustukimus/Magma 10/2013)</i>
<i>Obligatorisk svenska behövs för att garantera de svenskspråkiga service på modersmålet</i>	<i>En svenskkunnig på varje avdelning räcker och det lyckas med hjälp av frivillig svenska</i>
<i>Allmännyttiga ämnen ska vara obligatoriska, ingen talar om tvångsmatematik</i>	<i>Tvånget strider mot en liberal syn på inläring</i>

+	-
<i>Tvåspråkiga regioner hävdar sig på arbetsmarknaden, skapar fler språkmöten</i>	<i>Att frivilligt lära sig ett språk stärker motivationen, också i arbetslivet</i>
<i>Finland har ett historiskt arv att värna om. Svenskan har en särställning</i>	<i>Att tvinga främmande språk på ett folk är kulturimperialism</i>
<i>Svenskan är en del av en nordisk språkidentitet</i>	<i>Finlands nationella identitet är finsk</i>
<i>Att skära i språkutbudet minskar framtida yrkesmöjligheter för de unga</i>	<i>Utvecklingen i skolan går mot allt fler frivilliga ämnen</i>
<i>Riksdagens beslut om en utredning av valmöjligheter i östra Finland kan leda till att skoleleverna där hamnar i ett "ryskt" reservat</i>	<i>Möjligheten till valfrihet i östra Finland ger mångsidigare språkkunskaper</i>
<i>Obligatoriets motståndare vill göra Finland enspråkigt finskt</i>	<i>Vi har inget emot att det talas svenska i Finland, men inte ens grundlagen tvingar alla att lära sig svenska</i>

